

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 8 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

ISSN: 2181-1342 (Online)

Сайт: <https://scienceproblems.uz>

DOI: 10.47390/SCP1342V3I8Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 8 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодида Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Тахририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Тахририят манзили:
Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

- Воҳидова Комила Абдуллозизовна*
“ЭЛ БАЙРОҒИ” ГАЗЕТАСИ ҲАҚИДА 11-17
- Сулайманов Саламат Арепбаевич*
ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН МУХТОР ВИЛОЯТИДА ҚУРУҚЛИК ВА СУВ ТРАНСПОРТИ: МУАММО
ВА ЕЧИМЛАР (1924-1932 ЙЙ) 18-24
- Раунов Холмамат*
ЎЗБЕКИСТОН ҲУДУДИДА УРАН КОНЛАРИНИ ЎЗЛАШТИРИШ ТАРИХИ 25-32
- Мажидов Анвар Сиражович*
ИМПЕРИЯ МУСТАМЛАКАЧИЛИК СИЁСАТИНИНГ ТУРКИСТОН ТУБ ХАЛҚЛАРИНИНГ
ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ ВА ФУҚАРОЛИК АҲВОЛИГА ТАЪСИРИ (СИРДАРЁ ВИЛОЯТИ
МИСОЛИДА) 33-40
- Begatova Nasiba Xolmurzayevna*
FERMER HO‘JALIKLARI VA KLASSTER TIZIMI UCHUN O‘RTA MA‘LUMOTLI MUTAXASSISLARNI
TAYYORLASH TIZIMIDAGI YUTUQLAR VA MUAMMOLAR (SURXONDARYO VILOYATI
MISOLIDA) 41-48
- Алланазаров Мурот Мирзаевич*
БУХОРО ХАЛҚ СОВЕТ РЕСПУБЛИКАСИ НОЗИРЛАР ШЎРОСИ ВА МИЛЛИЙ РАҲБАР
ХОДИМЛАР ФАОЛИЯТИ ХУСУСИДА 49-54
- Ismoilova Feruza Ibragimovna*
URUSH YILLARIDA XOTIN-QIZLARNING ILM-FAN VA MADANIYAT SOHALARIDAGI
XIZMATLARI 55-59
- Tursunov Xurshid Nasriddinovich*
O‘ZBEKISTONDA MUSTAQILLIK YILLARIDA TARIXCHI KADRLAR TAYYORLASH SOHASI
HUQUQIY ASOSLARINING YARATILISHI 60-64

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

- Yuldosheva Gulnoza Abdinabiyevna*
THE ROLE OF THE DIGITAL ECONOMY IN MODELING THE FINANCIAL ACTIVITIES OF
ENTERPRISES 65-70
- Oromidinov Muzaffar Pardabayevich*
DIRECTIONS FOR IMPROVING INTERNAL AUDIT IN COMMERCIAL BANKS 71-75
- Худайназарова Дилором Хайруллаевна*
ТЎҚИМАЧИЛИК САНОАТИ КОРХОНАЛАРИНИНГ ЯШИЛ ИҚТИСОДИЁТ ДОИРАСИДАГИ
РИСКЛАРИНИ СТРАТЕГИК ТРАНСФОРМАЦИЯЛАШ ИСТИҚБОЛЛАРИ 76-84

<i>To'lov Ulug'bek Toshmamatovich, Jo'rayev Sirojiddin Muxiddin o'g'li</i> KO'CHMAS MULKNI SOLIQQA TORTISHDA XORIJIY DAVLATLARDA AMALGA OSHIRILGAN ISLOHOTLAR	85-92
<i>Xudayberganov Dilshod Tuxtabayevich</i> MINTAQADA XIZMAT TURLARIDAN SAMARALI RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI	93-98
<i>Turobov Sherzod Alisherovich</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA UY XO'JALIKLARI TADBIRKORLIGINI RIVOJLANTIRISHDA DAVLAT SIYOSATI	99-105
<i>Шамсиев Нодир Муратович</i> МЕТОДЫ ОЦЕНКИ ПОКАЗАТЕЛЕЙ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ ПРИ АНАЛИЗЕ РЕЙТИНГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ИХ КАЧЕСТВЕННОЕ ОПИСАНИЕ	106-110
<i>Zaripova Moxira Zarip qizi</i> AGRAR SOHAGA XORIJIY INVESTITSİYALARNI JALB QILISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH IMKONIYATLARI	111-114
<i>Узайдуллаев Шерзод Шукуруллаевич</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ИННОВАЦИОН ИНФРАТУЗИЛМАНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ОМИЛЛАРИ	115-121
<i>Atabayeva Karomat Rajabovna, Rajabova Maftuna Farhod qizi</i> O'ZBEKISTONDA TURIZM SOHASINING RIVOJLANISHI VA TAHLILI	122-127
<i>Жумаева Мухлиса Абдуғани қизи</i> МАМЛАКАТДА АЁЛЛАР ТАДБИРКОРЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	128-137
<i>Камалов Акмал Сайдакбарович, Саматов Ғаффор Аллақулович</i> ГЕОИҚТИСОДИЙ МУНОСАБАТЛАР ШАРОИТИДА ТРАНСПОРТ ЛОЙИҲАЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШГА БЎЛГАН ЁНДАШУВЛАРНИНГ ТАҲЛИЛИ	138-150
<i>Мамадиёров Олимжон Умарович</i> ОЗИҚ-ОВҚАТ ХАВФСИЗЛИГИ ТАЪМИНЛАШ НАЗАРИЯЛАРИ ЭВОЛЮЦИЯСИ.....	151-158
<i>Раббимов Жаҳонгир Эшбоевич</i> ТИЖОРАТ БАНКЛАРИДА ОПЕРАЦИОН РИСКЛАРНИНГ МОҲИЯТИ, УЛАРНИНГ ЮЗАГА КЕЛИШ САБАБЛАРИ	159-164
<i>Кулибоев Азамат Шоназарович</i> ДАВЛАТ ТИББИЁТ ТАШКИЛОТЛАРИДА БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИНИНГ УСЛУБИЙ АСОСЛАРИ	165-174

Гадоев Сўҳроб Жумакулович
ТИЖОРАТ БАНКЛАРИ КРЕДИТИНИНГ ТАЪМИНОТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ
ЙЎЛЛАРИ 175-181

Бекжанов Дилмурод Йўлдашович
ЭМПИРИК ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ АСОСИДА ТУРИСТИК ДЕСТИНАЦИОН
МЕНЕЖМЕНТ ЖАРАЁНИ ИШТИРОКЧИЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ БАҲОЛАШ 182-193

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Boydadayev Abdurroхтон Tolibjon o'g'li
SHARQ VA G'ARB IRRATSIONAL FALSAFASIDA PANTEISTIK QARASHLARNING QIYOSIY
TAHLILI (J.RUMIY VA F.NITSSHE FALSAFASI MISOLIDA) 194-200

Xayridinov Abbosxon Anvarovich
GLOBALLASHUV JARAYONIDA MA'NAVIY MA'RIFIY INQIROZLARNING OLDINI OLISHDA
MARKAZIY OSIYO QADRIYATLARINI YUKSALTIRISH ISTIQBOLLARI 201-205

Quramboyev Alisher Maxsudovich
TEMURIYLAR DAVRIDA IJTIMOY ADOLAT TAMOYILLARINING AMAL QILISHI 206-211

Jo'rayev Alisher Tulqinboyevich
JAMIYAT MILLIY ASOSLARINI MUSTAHKAMLASH – DAVLATNING USTUVOR
MAQSADI..... 212-217

Turabova Sevara Kattaqulovna
ILMIY VAHS FENOMENINING MANTIQUIY- GNOSEOLOGIK MAQOMINI O'RGANISHDA
KONSEPTUAL-METODOLOGIK YONDOSHUV 218-224

Пардаева Марҳабо Давлатовна
АЛИШЕР НАВОЙ АСАРЛАРИДА ИЛМГА ОИД ҚАРАШЛАРИНИНГ НАҚШБАНДИЯ
ҲОЯЛАРИ БИЛАН УЙҒУНЛИГИ 225-233

Qutlimuratov Sardorbek Rustamovich
NIKON MUNOSABATLARINING TADRIJIY RIVOJLANISHI 234-240

Tursunkulova Shaxnoza Tuychiyevna
DINIY MANBALARDA GO'ZALLIK TO'G'RISIDAGI FALSAFIY QARASHLAR 241-246

Юсупова Феруза Зойировна
АХЛОҚИЙ ИДЕАЛ – ЁШЛАР МАЪНАВИЙ ЮКСАЛИШИНING МЕЗОНИ 247-251

Teshaboev Muhiddin Marifovich
IJTIMOIY ADOLATNI TA'MINLASHNING PRINSIPIAL MASALALARI 252-257

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Soatova Nodira Isomitdinovna

LIRO-EPIK ASARLARDA POETIK FIKRNING BADIY IFODASI258-265

Narmuratov Zayniddin Radjabovich

FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR LINGVOMADANIY BIRLIK SIFATIDA266-269

Yusupova Omina Muhammadzoir kizi

DIFFERENT CLASSIFICATION OF FAIRYTALE DISCOURSE IN WORLD AND UZBEK FOLKLORE270-276

Бозорова Хулкар Одинакуловна

РУССКИЙ ЯЗЫК КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ СОДЕРЖАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ277-282

Matyakubov Oybek Quralbayevich

KOGNITIV TILSHUNOSLIKDA «KONSEPT» TUSHUNCHASI283-288

Фатуллаева Камола Рахматуллаевна

ТЕРМИНЛАРНИНГ БЕЛГИЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ТАСНИФИ289-293

Karimjonova Shahlo Ravshanjonovna

O'ZBEK TILIDA KAUZATIV FE'LLARNING YASALISH USULLARI294-299

Xamzayev Otaxon Erkinovich

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA KASB-HUNARGA OIDMAQOLLARNING CHOG'ISHTIRMA Tahlili300-305

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Абдурахманова Нодирахон

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СМАРТ-КОНТРАКТОВ В СНГ306-310

Сафоева Садокат Мусоевна

ЭКОСИСТЕМА СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ: ИССЛЕДОВАНИЕ РОЛЕЙ ЗАИНТЕРЕСОВАННЫХ СТОРОН В КОНТЕКСТЕ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА311-320

Абдуллаева Маликабону Эркин қизи

ХАЛҚ ТАЪЛИМИ СОҲАСИДА КОРРУПЦИЯНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШГА ОИД АЙРИМ ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИНИНГ ҚИЁСИЙ ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛИ321-330

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Zoirova Lola Xamidovna

TIBBIYOT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA "INSON ORGANIZMINING RADIATSIYAGA SEZGIRLIGI" MAVZUSINI O'QITISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN

FOYDALANISH	331-336
<i>Ibragimov A'lamjon Amrilloevich</i> KOGNITIV SIFATLARNING UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANISHGA TA'SIRI (MAKTAB PEDAGOG XODIMLARI MISOLIDA)	337-343
<i>Madaminov Azimbek Egamberganovich, Xalillayev O'ktam Sobir o'g'li</i> YOSH GANDBOLCHI DARVOZABONLARNI O'YIN TEXNIKASIGA O'RGATISH	344-349
<i>Fayzullaeva Madina Abdumumin kizi</i> ANALYSIS OF THE POSITIVE IMPACT OF DIGITAL TECHNOLOGIES ON THE MOTIVATION AND KNOWLEDGE OF STUDENTS IN THE DEVELOPMENT OF THE EDUCATIONAL PROCESS	350-355
<i>Джумаева Хулкархан Мухаммаджонова</i> ВНУТРЕННИЕ УГРОЗЫ, НЕГАТИВНО ВЛИЯЮЩИЕ НА ДУХОВНОСТЬ СТУДЕНТОВ..	356-361
<i>Islomova Madina Asqarovna</i> INTEGRATSIYALASHGAN SUN'IY INTELLEKT TOMONIDAN YARATILGAN CHATGPT BOT YORDAMIDA NEMIS TILI O'QITISHNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH	362-368
<i>Raxmatova Mexrinov Majitovna</i> YOSHLAR MA'NAVIY SALOHİYATINI O'RGANISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI	369-373
<i>Абдукаюмова Наргиза Райимовна</i> ЮҚОРИ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИНИНГ МАДАНИЙ-ИНТЕЛЛЕКТУАЛ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ДИДАКТИК ШАРТЛАРИ	374-384
<i>Norboyev Farxod Chorshanbiyevich</i> KREATIVLIK VA INNOVATSIYA BORASIDA ZAMONAVIY NAZARIYALAR	385-390
<i>Borasheva Aybolgan</i> EXPLORING JAMES MCCROSKEY'S RESEARCH ON WILLINGNESS TO COMMUNICATE IN L1 CONTEXTS: IMPLICATIONS FOR LANGUAGE TEACHING AND LEARNING	391-398
<i>Fayzullayeva Gulchexra Sharipboyevna</i> KOGNITIV TADQIQOTLARNING FANLARARO TUSHUNCHA SIFATIDAGI MOHIYATI VA MANTIQUIY TAHLILI	399-409
<i>Boboraximov Sanjar Malikjanovich</i> MAKTABDA O'QUVCHILARNI JISMONIY TARBIYALASHNING ZARURATI VA UNGA QO'YILADIGAN TALABLAR	410-414
<i>Salimova Shahlo Sayfulloyevna</i> XAVFSIZ TA'LIM MUHITI MONITORINGINING AHAMIYATI	415-421

<i>Sayfiddinova Jamila Ziyodulla qizi</i> METHODOLOGY FOR THE DEVELOPMENT OF LOGICAL REASONING IN PRIMARY SCHOOL PUPILS	422-427
<i>Xamroyev Samijon Salimovich</i> SPORT TO'GARAKLARI ORQALI TALABALARNING JISMONIY MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH KOMPONENTLARI	428-433
<i>Kattaeva Feruza Shakirovna</i> DEVELOPING STUDENTS SOCIO-CULTURAL COMPETENCE BY USING SOCIO CULTURAL DISCOURSE ANALYSIS METHOD	434-441
<i>G'ofurov Azizbek Umarjonovich</i> BO'LAJAK JISMONIY TARBIYA FANI O'QITUVCHILARINI TAYYORLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	442-447
<i>Abduraximova Umida Shuxratovna</i> BO'LAJAK TARJIMONLARNING LINGVOMADANIY VA KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI	448-454
<i>Obidova Gulmira Kuzibaevna</i> INGLIZ TILINI O'RGANISH JARAYONIDA TEXNIKA TA'LIM YO'NALISHI TALABALARIDA EKOLOGIK MADANIYAT ASOSLARINI SHAKLLANTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR VA INTERAKTIV METODLAR	455-460
<i>Axmadaliyeva Xosiyatposhsho Abduxayotovna</i> PROFESSINAL TA'LIM YO'NALISHLARIDA TAHSIL OLAYOTGAN O'QUVCHILARNING INGLIZ TILIDAN KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI AUTENTIK MATERIALLAR ORQALI TAKOMILLASHTIRISH	461-469

10.00.00-Филология фанлари

Soatova Nodira Isomitdinovna
JDPU professori v/b, f.f.doktori
nodira.soatova@list.ru

LIRO-EPIK ASARLARDA POETIK FIKRNING BADIY IFODASI

Annotatsiya. Ushbu maqola XX asrning ko'zga koringan shoiri Shuhrat (G'ulom Aminov)ning lirikasidan o'rin olgan ballada va dostonlar tadqiqiga bag'ishlangan. Maqolada shoirning "Mardlik afsonasi", "Quvg'indi" balladasi, "Guldursun", "Orzu va qasos", "So'lmas chechaklar" dostonlari tahlilga tortilgan. Natijada, shoir xalq dostonlariga xos bo'lgan lirizm hamda chuqur falsafani ballada va dostonlarida ta'sirchan ifoda ohangdorligida uyg'unlashtirish orqali Qodiriy, Cho'lponlarning g'oyaviy qarashlarini ilgari surgan. Salaflar an'alarini qahramonlarcha davom ettirib, milliy urf-odatlar, qadriyatlarni hurmatlash, qadrlashni jinoyatmi deya hayqira olgan lirik qahramon ruhiy tasviri ochib berganganligi aniqlangan.

Tayanch so'zlar: Ballada, poema, doston, qadriyat, pafos, lirizm, lirik qahramon, g'oyaviy qarash, lirik ifoda.

Soatova Nodira Isomitdinovna
Professor of JSPU, doctor of Philological Sciences

ARTISTIC EXPRESSION OF POETIC THOUGHT IN LYRICAL-EPIC WORKS

Abstract. This article is devoted to the study of ballads and epics by Shukhrat (Gulam Aminov), an outstanding poet of the 20th century. The article analyzes the poet's epics "Legend of Courage", the ballad "The Exiled", "Guldursun", "Dream and Revenge", "Unfading Flowers". As a result, it was determined that the poet, putting forward the ideological views of Kadyri and Cholpan, combined lyricism and deep philosophy characteristic of folk epics in his epics. It has been established that the poet, who heroically continued the traditions of his predecessors, revealed the mental image of the lyrical hero, and shouted that "is it a crime to respect and appreciate national traditions and values?"

Keywords: Ballad, poem, epic, value, pathos, lyricism, lyrical hero, ideological vision, lyrical expression.

Соатова Нодира Исомитдиновна
Профессор ДжГПУ,
доктор филологических наук

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ВЫРАЖЕНИЕ ПОЭТИЧЕСКОЙ МЫСЛИ В ЛИРО-ЭПИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ

Аннотация. Данная статья посвящена изучению баллад и былин Шухрата (Гулам Аминова), выдающегося поэта XX века. В статье анализируются былины поэта «Легенда о храбрости», баллада «Изгнанный», «Гульдурсун», «Мечта и месть», «Неувядающие цветочки». В результате было определено, что поэт, выдвигая идейные воззрения Кадыри и Чолпана в своих эпосах соединил лиризм и глубокую философию, характерную для народных эпосов. Установлено, что поэт героически продолжавшей традиции своих предшественников, раскрыл ментальный образ лирического героя, и кричавшего о том, что «уважать и ценить национальные традиции и ценности разве есть преступление?».

Ключевые слова: Баллада, поэма, эпос, ценность, пафос, лиризм, лирический герой, идейное видение, лирическое выражение.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SCP1342V3I8Y2023N36>

Kirish. XX-asr o'zbek she'riyatida ballada janrining yuksak badiiy namunalari yaratilgani adabiyotshunoslikda yaxshi ma'lum. Ijodda o'z uslubi, fikran tiniq tafakkuri va qarashlari bilan an'anaviy dunyoqarashimizga o'zgarish kiritgan shoir Shuhrat ijodida xalq dardini ifodalagan, xalqona pafosga ega ballada va dostonlar talaygina. Shoir "*Keksa kommunist hikoyasi*", "*Sirdaryo*", "*Raymonda*", "*Mening o'rtog'im*", "*Bobo va nabira*", "*Mardlik afsonasi*", "*Guldursun*", "*Quvg'indi*" kabi o'nlab balladalar yaratganki, ularning ayrimlarini tahlil obyektiga jalb etdik.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. "**Ballada** (frans.ballade, so'nggi lot.ballo – raqsga tushaman) 1) XIV – XV asrlar fransuz adabiyotidan qat'iy o'rin olgan lirik janr (F.Viyon); 2) ingliz xalq poeziyasida liro — epik janr va romantizm poeziyasidagi ayni shunday janr (R.Berne, G.Byurger, I.V.Gyote va b.)[1] bo'lib, balladalar xalq hayotining tarixiy sanalari, davrlariga bag'ishlanishi va ijtimoiy, oilaviy, maishiy turmushining mohiyatini, xalq kechinmalarini aks ettirishi jihatidan ahamiyatlidir. Ballada janri poetikasiga oid bir qator ilmiy izlanishlar olib borilgan[2'3'4'5'6]. Balladalar xalq hayotining tarixiy sanalariga, davrlariga bag'ishlanishi, ijtimoiy, oilaviy, maishiy turmushini fojeaviy vaziyatlar ta'sirida o'zgarganligining mohiyatini, xalq tasavvurlarini aks ettirishi jihatidan tarixiylik xususiyatiga ega bo'ladi. Shuningdek, tarixiylik yangi ijtimoiy borliqning xalq tafakkuridagi idroki va eski badiiy an'analar to'qnashuvi natijasi bo'lgan balladalar syujetida ham aks etadi[7].

Shuhrat "*Mardlik afsonasi*" balladasida tarixga nazar tashlab, yurti uchun ayol boshi bilan kurashib xalq qahramoniga aylangan, olov yurakli To'marisning jasoratini kuyladi. Ma'nan yuksak axloqiy go'zal fazilatlar sohibasi To'maris obrazi orqali kitobxonni ona yurtini sevishtga, ardoqlashga, kerak bo'lsa, xalqini himoya qilish uchun jon fido qilish har bir inson uchun oliy burch ekanligini ko'rsatib berdi. Shuhratning balladalari mavzu jihatdan xilma-xil bo'lishiga qaramay, barchasining mazmun-mohiyati bir, ya'ni ona yurti mustamlaka bo'lishdan, qullikdan saqlash, shu yo'lda birlashish, vatan uchun sidqidildan xizmat qilishga chorlovdan iborat, desak to'g'ri bo'ladi.

"*Quvg'indi*" nomli balladasida shoir Ukrainaning "vulqon shoiri" Taras Shevchenkoning fojiali hayotini qalamga olar ekan, shoir obrazi orqali o'z orzu umidlarini ifodalaydi. Shuhrat "*Guldursun*" balladasida Ko'hna Xorazm tarixini varaqlab, o'z "muhabbati", to'g'rirog'i, hayvoniy hirs uchun xalqini sotgan, vatanfurush kimsaning basharasini ochib tashlagan. Bizningcha, bu mavzularni yoritishdan shoirning o'z oldiga qo'ygan birdan bir maqsadi shuki, inson hech qachon *Inson* degan sharafli unvoniga dog' tushirmasligi, iymon-e'tiqodidan ayrilmasligi, oldiga qo'ygan katta maqsadidan adashmasligi kerak. Shu g'oya balladaning boshidan oxiriga qadar xalqa ip bo'lib o'tadi [8;221-231]. "*Guldursun*" balladasidagi quyidagi misralar yuqoridagi qarashlarimizni yana bir bor dalillaydi:

*Ikki marta chiqmaydi bir kunda quyosh,
Ikki marta kelmaydi dunyoga bu bosh!
Bir boshga bir o'lim bor, yasha insoncha!
Kimga kerak tutqunlik, oh-voh, iskanja!*

Sirasini aytganda, bu g'oya Shuhratning aksar she'riy va nasriy asarlarida ham turli shaklda – goh qahramonlarning shiddatli nutqi, goh lirik kechinmalari, goh g'oyaviy raqibi bilan qilgan bahslarida aks-sado berib turadi. Shuhrat hayotlik paytida ham shu g'oya bilan yo'g'rilgan fikrlarini o'qtin-o'qtin takrorlab, armon to'la qalbini bo'shatib olardi. Binobarin, shu g'oyani nafaqat Shuhrat ijodining, ayni paytda hayotining ham leytmotivi, deyishimiz mumkin.

*Yov keldimi o'lkaga bosib, o'g'rincha,
Yovga yovcha qarshi tur umring boricha,
Erksiz o'tgan bir yildan ozod on yaxshi!
Dushman tutgan ol guldani tarki jon yaxshi!
Qachon, axir, qafasda sayrabdi bulbul!
Qachon, axir, zulmatda yashnabdi bir gul?*

Ko'ramizki, bu misralar shoirning zulmga, zolimga, bosqinchiga bo'lgan isyoni, bir so'z bilan aytsak, qatag'on qurbonlari Qodiriy, Cho'lpon, Usmon Nosirlar g'oyaviy qarashlarining, ular ijodida balqib turgan erk va hurriyat g'oyalarining davomidek aks-sado berib turadi.

Darhaqiqat, Shuhrat "Beruniy, Farg'oniy, Xorazmiy, Navoiy, Ulug'beklarga mansub ulug' millatning qayg'usi bilan yashamoqni, Shiroq, To'maris, O'g'uzxon, Muqanna, Manguberdi, Amir Temurlar ruhiga payvand buyuk Turkistonning menligini tiklash yo'lida kurashmoqni boshqa hoy-u havaslardan muhimroq sanab, burchini shaxsiy huzur-halovatidan ustun qo'ya oldi. Necha vaqtlar o'tsa-da, yozuvchining ismi, asarlari biz uchun hanuz ardoqli bo'lib qolayotganining bosh sababi ham shu"[9;145].

Shuhratning dastlabki poemasi XX asrning 37-yillarida yaratilgan. Uning yozilish tarixini eslab ijodkor shunday deydi: "Men frontda yarador bo'lib gospitalga tushdim. Uzoq vaqtlar janglarda yurib kitobni sog'inib qolgan ekanman, yaradorlikdan bir oz o'zimni o'nglab olgach, maktab kutubxonasidan (gospital, ta'kid bizniki N.S) Pushkin asarlarini, xususan, uning "Yevgeniy Onegin"ini olib, qayta-qayta mutolaa qildim. "Farzand" mana shu mutolaa natijasida, to'g'rirog'i, A.S. Pushkin ta'sirida paydo bo'ldi"[10;5].

Shoirning "Farzand" poemasidan keyin "Kichik sarguzasht", "Mehrol", "Xotin qalbi", "Mangulik", "Orzu va qasos", "Farzand", "Chol", "Jamila", "So'lmas chechaklar" kabi o'nlab poema dostonlari yaratildi.

"Kichik sarguzasht", "Orzu va qasos", "Farzand" poemalari tarixiy mavzuda bo'lib, 1937-yilda yozilgan "Kichik sarguzasht" poemasida grajdanlar urushi voqealari qalamga olingan. Doston shoirning o'z boshidan o'tkazgan, ko'rgan-kechirgan voqealarni badiiy lavhalarda qahramon tilidan yuqori pafosda ifodalab berilishi bilan ahamiyatli.

Natijalar va muhokama. "Orzu va qasos" poemasini 1940- yilda yozgan shoir, poemada A.Chexov, Pushkin, Lermontov, Fuzuliy, xalq qo'shig'i va xalq iborasi bir necha boblari boshida epigraf sifatida keltirar ekan, ayniqsa XIII bobning boshida keltirgan "Ot chidamas achchiq qamchi zahriga, Hech kimsa tushmasin zolim qahriga" xalq iborasi doston leytmotivini belgilab bergan. Doston qahramoni oddiy xalq ichidan chiqqan, bir umr mehnat qilib kosasi oqarmagan mehnatkash, qalbida endi Qamarga bo'lgan o'tli muhabbatiga yeta olmagan yigit – Samadning boshidan o'tkazgan ko'rguliklari tasviriga bag'ishlangan. O'z elidagi qabih muhtojlik sabab Samad o'zga yurtga ketishga majbur bo'ladi. Shoir buni shunday o'tli misralarda ta'riflaydi:

*Qaysi yerni qilmasin orzu,
U yerda ham shu tosh-torozu.
U yerda ham mana shu quyosh,*

Yig'lab to'kar qonli, olov yosh! [10;66]

Farg'onada ish ko'p, odam oz degan gapni eshitib, u yerga borgan yigit har eshikka bosh suqib, ish topa olmay oxiri qarol tushishga majbur bo'ladi, natijada boy o'g'lini sayr qildirishdan tortib, samovarga o'tin yorish-u, omborga g'alla tashish, dalada ketmon urish, barcha — barcha ishlarni qiladi, lekin biri ikki bo'lmaydi, qo'li pul ko'rmaydi. Musofirchilik Samadning tinkamadorini batamom quritadi. Shoir Samadning bu holatini o'ziga xos uslubda quyidagicha tasvirlaydi:

*O, musofir, g'arib musofir,
Musofirga jo'r bo'lar kim bor?
Unga go'yo keng olam zindon,
Turgan joyi o'shandan parcha,
Shu zindonni bo'lib, talashib,
Makon qilgan insonlar-barcha... [10;71].*

Shoir aytmoqchi bo'lgan g'oyani "barcha" so'ziga yuklaydi, buni biz shoir so'z oxiriga qo'ygan ko'p nuqtalardan ham bilishimiz mumkin. Shoir *barcha* so'zini ishlatib, zulmkorning kim ekanligini aniqlashni kitobxonning o'ziga qoldiradi. Insonlarni o'z manfaati yo'lida xor-zor qilgan kimsalar tufayli, shoir so'zi bilan aytganda, "Samad mard devkor" kabi norg'ul yigitlarning hayoti ostin-ustun bo'lib ketishiga olg'irlarning badnafs iymonsizligi sabab ekanligini alam bilan so'zlaydi shoir. Hazrati xon farmoyishi bilan ariq qazishga chiqqan qora xalqning og'ir turmushi dostonida shunday chizgilarda ifodalanadi:

*Quyosh chiqmay boshlaydi qazish,
O'zbek, tojik, qirg'iz va qozoq...
Necha badan qildi tarki jon,
Ne tanda qoldi qon izi! [10;74].*

Dostonida shoir ariq qazishga chiqqanlarni bir necha millat vakili ekanligini aytar ekan, band oxiriga uch nuqta qo'yadi, demak bu yana boshqa millat vakillari ham borligiga ishora ekan, nazdimizda shoir ko'p millatli Sovet hukumati mustamlakasida zulm ko'rayotgan ezilgan xalqni nazarda tutgan bo'lsa ajabmas. Dostondagi Samad obrazi timsolida hayot nohaqliklariga qarshi chiqadigan, inson haq-huquqini himoya qilishni o'z burchi deb biladigan haqiqatparvar yo'l boshchini tasvirlashni shoir maqsad qilgan:

*Yetar endi shuncha razolat,
Bormi bizga farog'at tongi?
Yoki hamon bosib yotarmi,
Siynamizni dard-zulmat zangi!..
– Qani shafqat, qani adolat,
Qani inson qadri-qimmat?!...
Jinoyatmi, zulmga qarshi,*

Mardonavor "haq!" – deya kurash [10;75-78-79].

Shoir aytmoqchi, "zulmat zangi" xalqimizni mustamlaka ostida yetmish yil ushlashini go'yoki shoir bashorat qilgandek, kurashga chorlagan. Va aytish mumkinki, Shuhrat "...chin ma'noda milliy shoir edi. Bu narsa u kishining tabiatlarida borligi uchun ham yozganlari barchaga tushunarli va bir o'qishdayoq yoqib qolar edi"[11;4].

"Farzand" poemasi 1944- yilda yozilgan bo'lib, dostonida o'z eli urf-odatlarini qadrlaydigan, ona yurti ozodligi uchun jonini fido qilgan kazak Kuban farzandi Volin-Vadimning

fashistlarga qarshi jangi va bu urushda qahramonona halok bo'lgani hikoya qilinadi. "Farzand" dostoni, bir qarashda, Ikkinchi jahon urushi mavzusiga bag'ishlangan bo'lib ko'rsinsa-da, asar zamirida, shoirning totalitar tuzum bilan bog'liq armonlari, iztiroblari, o'sha davrda eskilik sarqiti, millatchilik deb qoralangan milliy qadriyatlarimizning toptalgani bilan bog'liq satrlar ustuvorlik qilgan. Masalan:

*Jinoyatmi, ayting, yoronlar,
Ota qabrin qilmoq ziyorat?
Jinoyatmi, qilmak ibodat,
El rasmiga kirgach, u faqat?
Eskilik urf tezdin o'churmu?
Holva desang og'iz chuchurmu?!
Jinoyatmi, ota hurmatin,
Vatan mehrin qilmoq tantana?.*

Totalitar tuzum millatimizga xos bo'lgan urf-odatlar, qadriyatlarning avlodlar-avlodga eltuvchi xalqning saralarini qirib tashladi. Ular manglayiga "xalq dushmani" degan tamg'a urildi. Ular nomini tilga olish, ular asarlari o'qish taqiqlandi. 1956 yilda Stalin shaxsiga sig'inishning fojiali oqibatlarini yuzaga chiqib, adabiyot olamidagi jabrdiydalar oqlanganlaridan keyin ham 1937- yil jallodlari Shuhrat, Shukrullo, Said Ahmad singari Cho'lpon va Qodiriyning izdoshlariga tinchlik bermadilar. Shunga qaramay, Shuhrat shu mavzuning qirralarini "Orzu va qasos" dostoni va boshqa asarlarida ham yoritishda mardona davom etdi. Shoir dostonida hayotdagi nohaqliklariga dadil qarshi chiqa oladigan, inson haq-huquqlarini himoya qila biladigan ishni o'z burchi deb biladigan haqiqatparvar yo'l boshchi – Samad obrazini katta mehr bilan yaratdi. Mana, uni qiynagan masalalar... Mana, xalqning osuda va baxtli hayotiga o'tmish soyasini tashlab turgan va lirik qahramonni minbarga chorlagan masalalar... Va aytish mumkinki, o'z asarlaridagi obrazlar orqali lozim bo'lgan gapni aytish Shuhratgagina xos jasorat, bir xususiyat edi. Bu jasoratni shoirning Abdulla Qahhor bilan o'rtasidagi do'stlikda ham ko'rish mumkin. Shuhrat qalami o'tkir ijodkorgina emas, hayotda ham qalbi daryo, mustahkam irodali inson edi. Abdulla Qahhor Moskvada jon talashib yotganda ham Shuhrat uning yonida mardonavor tura oldi. Mana bu xotira ham Shuhratning aslida xalqimizning asl oltin farzandi ekanligini ko'rsatadi: "Abdulla Qahhorni ustoz deb bilgan ayrim shogirdlar orasida undan uzoqlashganlar va mukofotdan mahrum bo'lmayin, deb ta'ziasiga bormay qo'yganlar ham bor. Ammo Shuhrat shularni bila turib Abdulla Qahhorga o'zini yaqin tutdi. Tabiiyki, bu narsa Shuhratning foydasiga bo'lmaydi, o'ziga jabr qiladi. Abdulla Qahhor Moskva kasalxonalaridan birida og'ir xastalikdan vafot etgan damlarda ham adibga munosabatni bila turib, Shuhrat uning yonida bo'ladi. Mashaqqatlar bilan adib jasadini Toshkentga olib kelishda ham jon kuydiradi. Dafn marosimidagi rasm-rusumlarni, xufiya janozasini o'tkazishda ham o'zi bosh-qosh bo'ladi. O'ldi, endi menga nima foydasi tegardi, demadi. Shuhrat ana shunday odam edi. U e'tiqodi mustahkam, riyodan or qiladigan, e'tiqodi yo'lida har qanday mashaqqatni tortishga tayyor ijodkor edi"[12;154].

Yuqoridagi dostonida milliy urf-odatlar, qadriyatlarni hurmatlash, qadrlash jinoyatmi deya hayqira olgan shoir Abdulla Qahhorning "Dafn marosimidagi rasm-rusumlarni, xufiya janozasini o'tkazishda ham o'zi bosh-qosh" bo'la olishi uning so'zi bilan dili bir chin inson ekanligidan dalolat. Yana shuni aytish kerakki, Shuhrat shu bilangina kifoyalanmadi, ya'nikim, Qahhorning janozasiga kelishga qo'rqqan insonlardan farqli o'laroq marosimlarni o'tkazish

barobarida “Adib (A.Qahhor, ta’kid bizniki N.S) vafotidan keyin “Ustozning oxirgi kuni” degan maqola e’lon qildi. Bu maqola ham katta shov-shuvlarga sabab bo’ldi. Gap shunda ediki, Abdulla Qahhor og’ir kasal holda ba’zi mansabdorlarning nayranglari tufayli ko’p aziyat chekkan ekan. Shuhrat o’sha vaziyatlarni tap tortmasdan, batafsil oshkor qildi”[13;186]. Shuhratning bu jasorati, odamiyligi, iymoniga sobitligi, o’sha tariximizning qora turg’unlik yillarida qanday taqdirlandi “Abdulla Qahhorning janozasidagi nutqi, “Guliston” jurnalida bosilgan maqolasi uchun ta’qib ostiga olindi. Yana sinov, yana imtihon... Romanlari bosmaxonalarda, she’rlari redaksiya papkalarida qolib ketdi. U tengilar oltmish yoshlarini nishonlaganlarida hukumat mukofotlariga, unvonlariga sazovor bo’ldilar. Ammo Shuhratning yubileyi muzdekkina bo’lib o’tdi. Bunday munosabatlarga o’rganib qolganidanmi, yo irodasi kuchli ekanidanmi, harqalay o’zini tutdi. Ichidagi alamlarini sezdimadi. Nolib yurmadi. O’zini ijodga urdi, qalami bilan sirlashdi... Hayot uni yana bir bor, ammo dahshatli sinovga tortdi. U xastalanib to’shakka yiqildi... O’ttiz yildan ortiq chekkan iztiroblari o’z ishini qildi. Kamsitishlar, unutishlar, nazardan chetga surishlar Shuhratning sog’lig’ini so’rib oldi. U shu ahvolda ham qo’lidan qalamini qo’ymadi. Titroq barmoqlari boshqatdan xat yozishni o’rgandi. Shu mehnatkash nimjon qo’llar she’r yozishdan to’xtamadi”[14;101]. Mana Shuhrat qanday inson edi, o’z ta’biri bilan aytsak “Oltin zanglamas” ekan, ijodkor ham shunday yolg’on dunyodagi zar kimxoblarga, mansab-u amalga uchmaydigan, xalqi baxti saodati uchun bir nafas kurashdan to’xtamaydigan maslagi kuchli, iymoni mustahkam qalam sohibi edi.

Shoirning “*So’lmas chechaklar*” nomli dostoni Vatan urushida fashistlarga qarshi kurashib, ularning qo’liga asir tushgan qahramon jangchi xotirasiga bag’ishlab 1962- yilda yozilgan. Rotasidan ajralib, olti kecha-kunduz yo’l yurib, partizanlarga kelib qo’shilgan jangchi, yana qo’liga qurol olib, fashistlarga qarshi kurashar ekan, janglarning birida nogahoniy portlashdan oyog’idan ayriladi va nemislar qo’liga asir tushadi. Qanchalar zulm, azob berishmasin, uning og’zidan bironta so’z, ma’lumot ololmagan dushman jangchini keng maydonga olib borib qonli dorga osishadi:

*Qonli qo’lin artdi fashist,
Mamnun edi, shod edi.
“Kim partizan bo’lsa, biling,
Oqibati shu!” – dedi [10;130].*

Dostonning g’oyaviy pafosini shunda ko’rish mumkin: har kun ertalab qahramon jangchining qabrini gul-chechaklar qoplaydi. Qancha soqchi qo’yilmasin, nazorat qanchalik kuchaytirilmasin, buning oldini ololmagan, qish kelganida endi iz qolishidan qo’rqib qabrga hech kim gul olib kelishiga va bu sovuqda gullar yashnamasligiga ishongan fashistning umidlari sarobga aylanadi. Qahraton sovuqning qor izg’irinishida yashnab turgan so’lmas chechaklar barq urib turaveradi, gul sochganni fashist qo’lga ololmay xunobi chiqaveradi. Shoir bu voqelikni mahorat bilan quyidagicha misralarda bitadi:

*Ular sochgan gul-chechakda,
Vatan mehri bir parda.
Fashist ko’zi uni ko’rmas,
Va ko’rishdan ojizdir.
Iflos fashist! Yoqangni yirt,
Tirnoq g’aji-befoyda.
Vatan sodiq farzandini,*

Ardoqlaydi har joyda![10'135].

Doston nihoyatda ko'tarinki ruh, hayotiylik va samimiylik bilan tasvirlanganligi jihatidan muhim ahamiyatga molik. Shuhratning "Mehrol" ertak-dostoni xalq ertagi syujeti asosida yozilgan bo'lib, shoir uni yaratishda A.Pushkin, H.Olimjon an'alarini davom ettirgan. Doston tasvir usuli, xalqona ohangda yaratilganligi bilan kishini o'ziga tortadi. Tinch hayot qurishga o'zini bag'ishlagan mehnat qahramonlari obrazini yaratishga bel bog'laydi va ko'p o'tmasdan "Xotin qalbi" nomli poemasini 1948 yilda yaratdi. "Xotin qalbi" qirqinchi yillar an'analari asosida yozilgan. Asarning markazida bir o'zbek ayolining qora kechmishi turadi. Doston qahramoni Xoldor asar boshida ipaklarga o'ranib, o'sma-surmani qosh-ko'zlariga qo'yib, etiklarni g'archillatib, kampirlar tili bilan aytganda "Satang Xoldor" bo'lib yurgan ayol, paxtali shim, soldatcha etik kiyib, kolxoz uchun jonini tikkan turmush o'rtog'i Vatan urushi jangiga ketgandan keyin, butun oila og'irligini o'z nozik yelkasiga olgan, satangligidan asar qolmagan, eridan kelgan qora xatdan keyin esa:

*Shundan beri shohi atlaslar,
Gardirobda hayrona qoldi.
Shundan beri shoda marvaridlar,
Qo'sh uzuklar ardoni qoldi.
Shundan keyin betiga ajin,
Sochlariga inmishdi qirov [10;22],*

deya, shoir Xoldor tasvirini chizadi. Xoldor endi bor kuchini turmush o'rtog'ining peshona teri tomgan paxtazor dalalariga mehrini beradi, ayol boshi bilan raisalik darajasiga ko'tariladi, yolg'iz farzandi Maratga mehrini berib, uning tarbiyasi bilan shug'ullanadi. Doston orqali shoir o'zbek ayolining urush davridagi taqdiri, Xoldor hayotida marhum turmush o'rtog'i xotirasi uchun ko'rsatgan jonbozligini aks ettiradi. Doston shoirning boshqa dostonlariga nisbatan hajman ancha katta bo'lib, Xoldorning butun faoliyati to'lig'icha bo'rttirilmay "O'zaro tekshirishda", "Ilk ochilgan ko'sak", "Birinchi karvon", "Kuz", "Vakila", "Xotima" qismlarida izchil yoritib berilgan. Dostonda ayol boshi bilan yozning issig'ini issiq demay, qishning qahraton sovug'ini sovuq demay dalada yurib, paxta yetishtirishda katta natijalarga erishgan, halol mehnati tufayli el izzat-hurmatiga sazovor bo'lgan oddiy bir o'zbek ayolining his-tuyg'ulari, quvonchi, ko'ngil to'rida yotgan iztiroblari yaqqol aks ettirilganligi bilan qimmatlidir [15;79-90].

Shuhrat ijodida inson ruhiyati va qalb kechinmalarini, xalq dardini ifodalagan, xalqona pafosga ega dostonlar talaygina. Har bir ijodkor xalq dardini o'z yaratilqlarida bayon qilgan ekan, unda hissiy jo'shqinlik bo'lishi tabiiy, shu barobarinda "...san'at asarining mag'zi, javhari estetik mohiyatga ega bo'lgan his-tuyg'ulardan iborat bo'lsagina, o'ziga xos pafosni ifoda etadi" [16;7].

Xulosa. Kuzatishlarimiz natijasida shunday xulosa keldik: Shuhratning ballada va dostonlari badiiy jihatdan g'oyat go'zal. Bunga sabab, shoir ballada va dostonlarida takrorlanmas poetik obrazlar, yangi detallar topganligidadir. Folklorning bitmas-tuganmas an'alaridan bahramand bo'lganligi shoirning mahorati yuksakligini ta'minlagan. Ijodkorning liro-epik asarlariga xos muhim xususiyatlar sifatida, matnlarning serma'no metaforalarga boyligi, yaratilgan obrazlarida ramziy-timsollar, ko'chimlar yordamida ulkan milliy va umumbashariy falsafiy fikrlarning ko'tarib chiqqanligini qayd etish mumkin.

Shuhrat ballada va dostonlarida Vatan mavzusini yoritishda shoir lirik chekinish bilan o'z armonlarini, iztiroblarini, totalitar tuzum man etgan eskilik sarqiti, millatchilik deb

qoralagan qadriyatlarimizning toptalayotganini qalamga olib ketgan. Shuningdek, asarlari g'oyasida shoirning maqsadi, adabiy-estetik qarashlari o'z tajassumini topgan.

Shoir xalq dostonlariga xos bo'lgan lirizm hamda chuqur falsafani ballada va dostonlarida ta'sirchan ifoda ohangdorligida uyg'unlashtirish orqali Qodiriy, Cho'lponlarning g'oyaviy qarashlarini qahramonlarcha davom ettirib, milliy urf-odatlar, qadriyatlarni hurmatlash, qadrlash jinoyatmi deya hayqira olish Shuhratgagina xos jasorat, bir xususiyat edi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. <https://qomus.info/encyclopedia/cat-b/ballada-uz/>.
2. Ларцев В. Баллада в современной поэзии // Звезда Востока, 1963. №9.
3. Normatov U. Balladada zamon va qalb dramasi // Sharq yulduzi, 1967. №3. –B.184-192.
4. Ibragimov M. O'zbek balladasi.–T.: Fan, 1974.
5. Балашов Д. Русские народные баллады. –М: Современник, 1983.
6. Bolliyeva M. Balladada tuyg'u tasviri // O'zbek adabiyoti qiyosiy adabiyotshunoslik aspektida: ta'sir va tipologiya. Respublika ilmiy-nazariy konferensiyasi materiallari. –T.: Muharrir, 2013.
7. Eshqobilov A. O'zbek balladasining nazariy-poetik tahlili. (XX asrning 70-90-yillari misolida): Filol.f.f.d. (PhD) diss. –Samarqand, 2020. –B.18.
8. Soatova N. Shuhrat adabiy merosida ijodkor shaxsiyati va lirik qahramon. Abadiyatga daxldor ijodkor. Shuhrat ijodiga chizgilar. "Shuhrat ijodining ma'naviy-ma'rifiy ahamiyati" mavzusidagi Respublika ilmiy – amaliy konferensiya materiallari Toshkent.: Adabiyot, 2023.
9. Rahim I. Nomi o'chmaydi / Shuhrat. Xotiralar.–T.: Sharq, 1998.
10. Shuhrat. Tanlangan asarlar. 3jildlik, 1-jild. –T.: Adabiyot va san'ati, 1978.
11. Alimov B. Muborak xotira / Shuhrat. Xotiralar. –T.: Sharq 1998.
12. Shukurullo. Ijodkor matonati / Shuhrat. Xotiralar. –T.: Sharq 1998.
13. Qo'shjonov M. O'tdan ham, suvdan ham.../ Xotiralar. –T.: Sharq, 1998.
14. Ahmad S. Uch mungli qo'shiq so'ngsiz imtihon / Adib hayotiga bir nazar. –T.: Sharq, 1998.
15. Soatova N. Shuhrat adabiy merosida an'ana va mahorat.–T.: Vneshinvestprom, 2022.
16. Olimov M. Hozirgi o'zbek adabiyotida pafos muammosi. –T.: 1994.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 8 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).